

УДК 339.924:327.39(4)

Теоретичні засади європейської інтеграції

О.І. ТРЕГУБ

Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна
E-mail: ofregub@gmail.com**Авторське резюме**

У статті розглянуто основні теорії європейської інтеграції, що відображають та пояснюють напрям розвитку Європейського Союзу, а також роль та значення урядів держав-членів та наднаціональних інститутів у цьому процесі. В першу чергу, автор звертає увагу на підґрунтя, на якому виникли теорії європейської інтеграції. Зокрема, побіжно згадуються історичні проекти об'єднання Європи від часів середньовіччя і до XX ст. Особлива увага приділяється теоріям функціоналізму та федералізму, що справили особливий вплив на вироблення подальших євроінтеграційних концепцій. Зрештою, автор детально аналізує ключові теорії європейської інтеграції: неофункціоналізм, інтергавернменталізм, ліберальний інтергавернменталізм, новий інституціоналізм, що невинно розвиваються, еволюціонують, а також по-чергово змінюють одна одну і відображають складність європейського інтеграційного процесу.

Ключові слова: теорії європейської інтеграції, федералізм, функціоналізм, інтергавернменталізм, неофункціоналізм, ліберальний інтергавернменталізм, новий інституціоналізм.

Theoretical aspects of european integration

O.I. TREHUB

National university of «Kyiv-Mohyla academy», Kyiv, Ukraine
E-mail: ofregub@gmail.com**Abstract**

The article deals with the modern European integration theories that tend to explain the specifics and directions of the European Union development. The role and value in the European integration process of the state governments and european institutions are analyzed as well. First of all, the author draws attention to the basis on which european integration theories have emerged. In particular, briefly mentioning the historical projects of the European Unity that were elaborated from the Middle Ages to the XX century, the author pays special attention to the modern theories of functionalism and federalism that have a unique impact on the further development of the European integration concepts. Finally, the author analyzes in details the key theories of european integration: intergovernmentalism, neofunctionalism, liberal intergovernmentalism, new institutionalism, that constantly develop and evolve, changing each other in their turn and reflect the complexity of the European integration process.

Key words: european integration theories, federalism, functionalism, intergovernmentalism, neofunctionalism, liberal intergovernmentalism, new institutionalism.

Постановка проблеми. Днем народження Європейського Союзу (ЄС) по праву можна вважати 18 квітня 1951 р., дату підписання першої Римської угоди про заснування Європейського співтовариства з вугілля та сталі (ЄСВС). Це був перший вагомий крок на шляху від теоретичних розробок до практичного втілення ідеї об'єднання Європи. Багато наукових теорій намагається пояснити та спрогнозувати євроінтеграційний процес, що триває вже шістьдесят з лишком років, перманентно змінюючи вектор свого розвитку. Теорії європейської інтеграції дають відповідь не лише на запитання, які форми та зміст матиме ЄС, а й розкривають значення держав-членів та наднаціональних інституцій у цьому процесі.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей провідних теорій європейської інтеграції – федералізму, функціоналізму, неофункціоналізму, інтергавернменталізму, ліберального інтергавернменталізму, нового

інституціоналізму, які відображають головні віхи європейської інтеграції та слугують інструментарієм для прогнозування подальшого поглиблення і розширення ЄС.

Аналіз досліджень і публікацій. Загалом теорії європейської інтеграції є продуктом діяльності європейських та американських дослідників. Дослідженнями даної проблематики та аналізом застосування цих теорій займаються як західні, так і вітчизняні науковці. Серед зарубіжних праць можна виділити ґрунтовні теоретичні дослідження А. Етціоні, Л. Ліндберга, Д. Мітрані, Е. Моравчика, Д. Найя, Дж. Піндера, П. Пірсона, Е. Хааса, С. Хоффмана, Ф. Шмітттера. В Україні теорії європейської інтеграції досліджували Є. Горюнова, Є. Кіш, О. Ковальова, В. Копійка, І. Піляєв, В. Посельський, Т. Шинкаренко та інші.

Виклад основного матеріалу. Відомо багато проектів об'єднання Європи, починаючи від середньовічного (початок XIV ст.) плану П'єра

© О.І. Трегуб, 2013

Дюбуа «Повернення святої землі», що передбачав підтримання миру між християнськими державами та ведення спільної боротьби проти мусульман до «Великого плану» герцога Сюллі у 1617 р., що мав на меті утворення європейської армії для боротьби із зовнішніми загрозами. Аналогічними проектами були захоплені абат Сен-П'єр (1713 р. «Проект вічного миру в Європі»), Іммануїл Кант (1795 р. «Проект вічного миру»), Поль де Лагард, Фредерік Ліст та Поль Деха (передбачали об'єднання навколо економічного центру – Німеччини). У міжвоєнний період особливої популярності набули федеративні ідеї Альт'єро Спінелли, Робера Арона, графа Рішара Куденхове-Калергі та Арістиди Бріана. Лише катастрофічні наслідки Другої світової війни стали реальним поштовхом до реалізації теоретичних проектів об'єднання Європи.

Ще під час Другої світової війни європейські політики та державні діячі замислювались над урегулюванням повоєнного європейського життя. Зокрема, уряди Нідерландів, Бельгії та Люксембургу, що перебували у вигнанні, домовились про тісну економічну співпрацю по закінченні війни. Вже у 1946 р. були підписані відповідні міжнародні угоди, а у 1948 р. держави Бенілюксу скасували митні збори між державами-членами цього союзу та встановили спільні зовнішні тарифи. Економічний успіх Бенілюксу змусував й інші держави замислитись над удосконаленням економічного співробітництва в Європі. Згодом було створено ЄОВС, ЄЕС, Євратом, ЄАВТ.

Серед впливових рухів за об'єднання Європи у воєнний період був і федералізм. Один з етапів його становлення пов'язаний з реакцією на встановлення авторитарних та тоталітарних режимів у Європі напередодні Другої світової війни. У 1941 р., перебуваючи в ув'язненні на острові Вентотене в Італії, Альт'єро Спінелла та Ернесто Россі видають маніфест, закликаючи до створення «Європейської Федерації з суверенними повноваженнями, що розповсюджувалися б на спільні інтереси всіх європейців», а «національна незалежність, свобода, соціалізм будуть панувати лише коли Федерація... буде їх основою, а не їх наслідком... Утворення Європейської Федерації, таким чином, є першочерговим завданням, на якому прогресивний європейський рух має сконцентрувати всю свою енергію» [8].

Представлені у Маніфесті федералістські ідеї зіграли мобілізуючу роль у формуванні європейського руху Опору проти нацистської Німеччини. Саме в цей час основним гаслом федералістського руху стали ідеї демократії та свободи, згодом покладені в основу критеріїв членства в ЄС [2, с. 15]. У грудні 1946 р. на

основі руху Опору було створено Європейський союз федералістів (ЄСФ). Союз прийняв Маніфест Вентотене і почав працювати над організацією міжнародної конференції для розробки федеративної конституції Європи. Ця амбітна пропозиція була спричинена тим, що Алан Мілфорд назвав «хвилиною надії на кращий світ і змінене майбутнє для людської раси, хвилиною, яка прокотилася по Європі і яка дала можливість для незвичайного ентузіазму, для створення європейської федерації» [5, с. 55]. Своєю стратегією Європейський союз федералістів обрав прагнення до зміни традиційної міжнародної політичної системи, в якій домінували держави-нації на Європейську федерацію. Приводом до цього послужили перманентні війни в Європі, що були спричинені егоїстичними національними інтересами та небажанням піти на поступки у пошуку компромісів. Проте для організації конференції і узгодження позицій багатонаціональних представників руху Опору потрібен був час. Зрештою конференція відбулася в Гаазі у травні 1948 р. До того часу, національна політична система була повністю відновлена, і конференція перетворилася на нову міжурядову організацію – Раду Європи, а не на новий європейський федеративний конституційний лад, на який покладали великі сподівання федералісти. Таким чином, по закінченні Другої світової війни федералістській ідеї щодо скасування національного суверенітету на користь європейської федерації не судилося бути втіленою, адже жодна з європейських держав не бажала поступатися власним суверенітетом. Більше того, всі міжнародні організації того часу були економічного, а не політичного спрямування, мали міжурядовий характер, у яких кожна з держав-членів відстоювала власні національні інтереси чи мова йде про Європейську Асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ), чи про Європейське об'єднання вугілля і сталі.

Іншою ідеєю, спрямованою на пошук «вічного миру» для Європи, був функціоналізм. Девід Мітрані, як один із засновників цієї теорії, вбачав загрозу мирному співіснуванню держав не у збереженні національного суверенітету, а у відсутності певних політик (функцій), які б здійснювались не національними урядами, а функціональними агенціями. Д. Мітрані не погоджувався, що федерація є єдиним засобом здатним пов'язати держави. Він не підтримував ідею єдиного світового уряду, адже вірив, що такого роду об'єднання будуть лише відтворювати національні суперечки на вищому рівні. Натомість Д. Мітрані пропонував створити низку функціональних агенцій, кожній з яких буде передано контроль над певною сферою життя суспільства. Дана схема передбачала переведення певних функцій суспільного життя з

державного рівня на рівень мережі міжнародних агенцій, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх націй. Це мало бути своєрідною «угодою між кількома чи більше урядами, що мала б на меті використання спільної вигоди від розвитку співробітництва в специфічних сферах, чи від регулювання деяких видів міжнародної діяльності» [6, с. 56-57]. Це, в свою чергу, мало б призвести до кардинальних переміщень повноважень та юрисдикції від держав до нових міжнародних організацій. Поступово «аккумуляція такої кількості часткових повноважень приведе одного дня до утворення справді авторитетної організації і усвідомлення державами, що вони обплутані мережею міжнародної активності та міжнародних агентств» [6, с. 31-35]. Такі міжнародні агентства мали б діяти на різних рівнях, в залежності від функцій, що на них покладалися б. Власне, Д. Мітрані наводить приклад таких агентств, що могли б виникнути в системі зв'язку та сполучення. Залізниця діяла б на континентальному рівні, судноплавство – на міжконтинентальному рівні, а авіація – на всесвітньому. Така залежність держав та громадян у їх повсякденній діяльності від функціональних агенцій сприяла б деполітизації міжнародних відносин, зменшенню націоналістичної свідомості і поглядів, зближувала б народи і гарантувала б мир. Найяскравіше функціоналізм реалізувався у діяльності заснованої 24 жовтня 1945 р. Організації Об'єднаних Націй.

Дійсне об'єднання Європи почалось з оприлюднення Робертом Шуманом пропозиції щодо заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), яка була розроблена Жаном Моне та Французькою комісією з економічного планування (Commissariat du Plan). Завдання Комісії з планування полягало у виробленні виваженої політики для реконструкції та модернізації повоєнної французької економіки. Ж. Моне звернув увагу на недосконалість європейських держав-націй у сучасному для нього світі і прагнув вирішити економічні та політичні проблеми й протиріччя шляхом створення великого і динамічного континентально-європейського ринку. План Р. Шумана підтримав канцлер Федеративної Республіки Німеччини Конрад Аденауер, а також на запрошення Франції та Німеччини відгукнулись держави-члени Бенілюксу й Італія. Навесні 1951 р. ЄОВС розпочало свою історію. Метою об'єднання були як наміри поглибити економічну співпрацю в Європі й подолати повоєнну економічну кризу, так і звести нанівець загрозу наступної четвертої масштабної європейської війни, що традиційно могла розпочатись між Францією та Німеччиною за Ельзас та Лотарингію. У 1870 р. ворожнеча між Франці-

єю та Німеччиною призвела до великої війни в Європі – єдиної, яка сталася між закінченням наполеонівських війн у 1815 р. та початком Першої світової війни 99 років потому. В 1914-1918 роках ця ворожнеча відіграла найважливішу роль у Першій світовій війні і зробила свій внесок у розв'язання Другої. Як найкращий спосіб уникнення четвертого конфлікту було вирішено зв'язати між собою економіки двох країн так міцно, щоб назавжди зробити фізично неможливим напад однієї країни на іншу. Окрім того в 50-х рр.. XX ст.. вугілля задовольняло 70% енергетичних потреб Західної Європи, і жодна країна не могла створити боєздатної армії без сталі [4, с. 21-23].

План Ж. Моне полягав у намірі створити наднаціональний інститут, що був би уповноважений розробляти і впроваджувати спільну економічну політику для держав-учасниць ЄОВС. Власне вугілля і сталь були відправними пунктами у подальшій інтеграції західноєвропейських держав та їхньої економіки. Ж. Моне усвідомлював, що європейським державам простіше буде передати частину свого суверенітету Вищому органу (Європейській Комісії чи Раді Міністрів), якщо процес європейської інтеграції буде здійснюватись поетапно й погалузеву, у відповідності до чітко визначених функцій та завдань. Успіхи у тій чи іншій галузі економіки повинні були викликати потребу подальшої інтеграції в інших сферах відповідно до так званого «переповнення» чи «переливання» (spill-over), об'єднати Європу не лише економічно, а й політично, і привести, зрештою, до створення європейської федерації. Важливими чинниками європейського будівництва мали стати верховенство наднаціонального права та активне функціонування компетентного та незалежного від національних урядів Вищого органу, спроможного представляти і захищати спільні інтереси держав-членів і співтовариства в цілому. Окрім того, функціональний метод передбачав комбінацію негативної (скасування бар'єрів) і позитивної (створення спільних політик) форм інтеграції [3, с. 31]. Таким чином, План Ж. Моне став втіленням федералістської та неофункціоналістської теорій водночас.

Бен Розамонд, даючи оцінку історичному значенню теорії функціоналізму, зауважує її вирішальну роль у закладанні підвалини неоекспериментальної теорії інтеграції – галузі теорії міжнародних відносин, що найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств [7, с. 38]. У 1960-х рр.. неоексперименталізм, розроблений Ернестом Хаасом, Леонам Ліндбергом, Філіпом Шміттером, став провідною теорією для пояснення і передбачення регіональних інтеграційних процесів у Західній Європі. Зокрема, неоексперименталізм намагався

пояснити, яким чином і чому держави добровільно погоджуються на об'єднання та інтеграцію, що неодмінно призводить до втрати частини суверенітету. Саме неофункціоналісти розвинули концепцію «переливання» (spill-over), що виявлялось у функціональному, політичному, культивованому та географічному «переливаннях». Функціональна інтеграція в Європі розпочалась з ключового сектора економіки – вугледобування та сталеваріння, а отже, зі створення ЄОВС. Таким чином, інтеграція у даному секторі економіки привела до подальшої економічної інтеграції та підписання у 1957 р. Римських угод про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом). Політична інтеграція («перелив») мала на меті створення наднаціонального уряду, представники якого були б незалежними від національних урядів і могли б об'єктивно спрямовувати подальший процес європейської інтеграції. Такі наднаціональні інститути були створені для кожного з новоутворених європейських співтовариств – ЄОВС, ЄЕС, Євратому. Проте неузгодженість інтересів, амбітність лідерів держав-членів Співтовариств та відсутність координації спільних дій ставали на заваді ефективному функціонуванню даних інститутів. Для вирішення цієї ситуації у квітні 1965 р. було підписано Брюссельську угоду щодо інституційного злиття виконавчих органів ЄОВС, ЄЕС та Євратома. Чинності ця угода набула лише у липні 1967 р. Парламентську Асамблею та Суд було визнано спільними для трьох Співтовариств вже у 1957 р. при заснуванні ЄЕС та Євратому. Злітку 1967 р. було об'єднано їх виконавчі органи (Вищий орган ЄОВС, Комісії ЄЕС та Євратома) й Ради, згідно з Брюссельською угодою про заснування єдиних Ради та Комісії Співтовариств від 1965 р. Таким чином, було створено політичне підґрунтя для подальшої європейської інтеграції. Культивоване «переливання» було пов'язане з прогнозованим створенням регіональних та європейських груп інтересів, що мали б сприяти подальшій європейській інтеграції, виробленню спільних політик, створенню спеціалізованих агенцій та спільних європейських символів. Серед таких агенцій варто виокремити Європейське агентство з оцінки лікарських засобів та Європейське управління з безпеки продуктів харчування, що ж стосується символів, то безсумнівно варто, в першу чергу, згадати про прапор та гімн Європейського Союзу. Зрештою, географічне «переливання» пов'язане з територіальним розширенням Євросоюзу. Перше таке розширення відбулося у 1973 р., коли до Співтовариства приєдналися Великобританія, Ірландія та Данія. У 1981р.

Греція, у 1986 р. – Іспанія та Португалія, а в 1995 р. Австрія, Фінляндія та Швеція стали членами ЄС. Найбільше за історію Євросоюзу розширення відбулося у 2004 р., коли Кіпр, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія увійшли до ЄС. 2007 р. Румунія та Болгарія вступили в ЄС. Наразі останньою до Євросоюзу вступила у 2013 р. Хорватія.

З середини 1960-х рр. європейські інтеграційні теорії зазнали значних змін. Люксембурзька криза 1965 р., спровокована Шарлем де Голлем, довела, що європейські держави палко відстоюють власні національні інтереси, ігноруючи при цьому загальноєвропейські. Нова теорія інтергавернменталізму була розроблена Стенлі Хоффманом, щоб показати, що держави-нації не є архаїчними пережитками в об'єднаній Європі, а зберігають за собою ключові позиції у прийнятті рішень. Особливо роль держав посилилась з приєднанням у 1973 р. до євроспільноти Великобританії, Ірландії та Данії. Уряди цих держав висловили чітку позицію про відсутність намірів поступатись власним суверенітетом на користь Спільноти, а в євроінститутах домінуючим методом прийняття рішень став метод міжкурядового співробітництва, а не метод Спільноти. Визнаючи уряди держав головними акторами зовнішньої і внутрішньої політики, С. Хоффман не заперечував значення інших акторів у прийнятті рішень. Зокрема, він зазначав, що у «low-politics» (соціальна та регіональна політики) групи інтересів, ТНК, неурядові організації та наднаціональні інститути можуть впливати на уряди держав. Проте лише уряди вправі приймати ключові рішення щодо державної політики та меж європейської інтеграції. Тобто євроінтеграція формується та реалізується через зовнішню політику національних урядів. До середини 1990-х рр. неофункціоналізм та інтергавернменталізм залишались основними теоріями, що намагались пояснити процес євроінтеграції. Проте після підписання Маастрихтської угоди, що внесла суттєві корективи у внутрішню та зовнішню політику ЄС, традиційні теорії євроінтеграції потребували змін.

Однією з нових та вдосконалених теорій став ліберальний інтергавернменталізм Ендрю Моравчика. Аналогічно до С. Хоффмана, Е. Моравчик припускав, що держави залишаються раціональними акторами у міжнародних відносинах, проте, на відміну від традиційного реалізму, держави для нього не були «чорними скриньками». Держави, з позиції Е. Моравчика, залучені до «дворівневої гри». На першому рівні, тобто на внутрішньодержавному, легальні і легітимні уряди, враховуючи позиції електорату, визначають національні

пріоритети. Другий рівень гри пов'язаний з обговоренням національних позицій на загальноєвропейському рівні та виробленням спільних рішень, враховуючи національні інтереси. На цьому рівні виявляється асиметрична взаємозалежність між державами-членами ЄС. Тобто, ті держави, що погоджуються на компроміс, отримують найбільше вигід від євроінтеграції. Роль наднаціональних акторів полягає у допомозі національним урядам досягти компромісу. Щодо ролі наднаціональних інститутів, то, на думку Е. Моравчика, вона залишається допоміжною. Наднаціональні інститути відстоюють позиції національних урядів. Для прикладу, Європейська Комісія та Європейський Суд стежать за дотриманням державами-членами ЄС домовленостей та угод.

Інший новий погляд на євроінтеграційний процес і визначення ролі держав та наднаціональних інститутів у ньому запропонувала теорія нового інституціоналізму. Новий інституціоналізм ставить успіх інтеграції в залежність від ефективної діяльності наднаціональних інституцій. Категорії «інститут» у новому інституціоналізмі, як зазначає Леонід Бунецький, надається комплексне визначення як складному поєднанню формальних і неформальних правил, культурно-ціннісних компонентів, що формують «сенсові рамки» для діяльності політичних акторів [1, с. 73].

Упродовж 1990-х рр. розвинулось три напрямки нового інституціоналізму: інституціоналізм раціонального вибору, соціологічний інституціоналізм та історичний інституціоналізм. Інституціоналізм раціонального вибору пояснює, яким чином інститути утворюються, з якою метою та як змінюються упродовж тривалого часу. Цей тип інституціоналізму ґрунтується на теорії соціальної дії, яка припускає, що індивіди є раціональними агентами, які відстоюють власні інтереси найефективнішими засобами. Для прикладу, політичні актори такі, як держави-члени ЄС створюють спільні наднаціональні інститути (Європейська Комісія) з метою моніторингу обопільного виконання спільно укладених угод. Прикладом інституціоналізму раціонального вибору може слугувати роль Ради міністрів у процесі обговорення та підписання європейських угод – Маастрихтської, Амстердамської, Ніццької

та Лісабонської. Саме під час обговорення цих угод у Раді міністрів представники держав-членів ЄС палко відстоюють позиції національних урядів. Соціологічний інституціоналізм полягає в тому, що у своїй поведінці люди керуються уявленнями про те, що вони вважають правильним. Такі уявлення людей про правильність формуються соціальними нормами та інститутами, які й визначають, яким чином має поводитись індивід у конкретній ситуації. Так, актори наднаціональних європейських інститутів соціалізуються цими інститутами, що й впливає на їхню поведінку, спосіб мислення, артикулювання та досягнення цілей. Зрештою, історичний інституціоналізм займає проміжну ланку між вищезгаданими інституціоналізмами і визначає, яким чином інститути змінюються під впливом часу, а також, яким чином інститути впливають на поведінку індивідів, які їх засновують. Наприклад, Пол Пірсон вважає, що прийняття Єдиного європейського акта, який заклав основи політичної інтеграції Співтовариств, неможливо пояснити лише наслідком змін у внутрішній політиці провідних європейських країн, а необхідно розглядати в контексті розвитку самого Співтовариства і, насамперед, його інститутів.

Висновки. Історія європейської інтеграції вказує на складність та неоднозначність цього процесу. До основних теорій, що намагаються збагнути, пояснити та спрогнозувати подальший розвиток ЄС належать неофункціоналізм, ліберальний інтергавернменталізм та новий інституціоналізм. Кожна з даних теорій намагається пояснити суть Євросоюзу на певному етапі його розвитку. Так, у період активних інтеграційних процесів і домінуючої ролі єврустанов, найбільш об'єктивною теорією інтеграції був неофункціоналізм. Натомість у період, коли роль наднаціональних інституцій була зведена до мінімуму, а уряди держав-членів ЄС зайняли провідні позиції у визначенні пріоритетів, напрямків та меж європейської політики, ліберальний інтергавернменталізм виявився спроможним пояснити інтеграційні процеси ЄС. Наразі євроінтеграція характеризується ускладненими й багаторівневими взаємодіями інституцій ЄС з національними урядами і саме новий інституціоналізм спроможний найкраще пояснити процеси європейської інтеграції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бунецький Л. Л. Інституціональна проблематика в сучасній політичній науці: аналіз феномена «політичний інститут» [Текст] / Л. Л. Бунецький // ВЛУ. Сер. «Філософсько-політологічні студії». – 2010. – Вип. 1. – С. 7078.
2. Копійка В. В. Європейський Союз: Досвід розширення і Україна [Текст] / В. В. Копійка – К.: Юрид. думка, 2005. – 448 с.
3. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції [Текст] / В. Посельський. – К.: Смолоскип, 2002. – 168 с.

4. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу [Текст] / Ф. Тоді. – К.: «К.І.С.», 2001. – 142 с.
5. Milward A. S. The Reconstruction of Western Europe, 1945-51 [Text] / A. S. Milward – London: Routledge, 1984. – 528 p.
6. Mitrany D. A Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization [Text] / David Mitrany – London: Royal Institute for International Affairs/ Oxford University Press, 1995. – 221 p.
7. Rosamond B. Theories of European Integration [Text] / Ben Rosamond. – New York: Palgrave, 2000. – 242 p.
8. The Ventotene Manifesto by Altiero Spinelli and Ernesto Rossi. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html

Стаття надійшла до редакції 30.07.2013

REFERENCES:

1. *Bunetskyi L. L.* Instytutsionalna problematyka v suchasnyi politychniy nausti: analiz fenomena «politychnyy instytut» (The institutional problematic in the contemporary political science: the analysis of the phenomena of «political institute»). *VLU. Ser. «Filosofsko-politychni studii»*, 2010, vol. 1, pp. 70-78
2. *Kopyka V. V.* Yevropeyskyi Soyuz: Dosvid rozshyrennya i Ukrainy (The European Union: the integration experience and Ukraine). *Yurydychna dumka*. Kyiv, 2005, 448 p.
3. *Poselskyi V.* Yevropeyskyi Soyuz: instytutsiyni osnovy yevropeyskoy integratsiy (The European Union: the institutional background of the European integration). *Smoloskyp*. Kyiv, 2002, 168 p.
4. *Thody Philip* Narys istoriy Yevropeyskogo Soyuzu (An historical introduction to the European Union). K. I. S. Kyiv, 2001, 142 p.
5. Milward A. S. The Reconstruction of Western Europe, 1945-51. – London: Routledge, 1984, 528 p.
6. Mitrany D. A Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization. – London: Royal Institute for International Affairs/ Oxford University Press, 1995, 221 p.
7. Rosamond B. Theories of European Integration. – New York: Palgrave, 2000. 242 p.
8. The Ventotene Manifesto by Altiero Spinelli and Ernesto Rossi. Regime to access: www.altierospinelli.org/manifesto/en/manifesto1944en_en.html

Трегуб Оксана Іванівна – кандидат політичних наук, старший викладач
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Адреса: 04070, м. Київ, вул. Волощська, 8/5, корп. 4, кім. 220
E-mail: otregub@gmail.com

Trehub Oksana Ivanivna – PhD in political sciences, senior lecturer
National university of «Kyiv-Mohyla academy»
Address: 8/5, Volosska Str., building 4, r. 220, Kyiv, Ukraine, 04070
E-mail: otregub@gmail.com